

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту

(повна назва факультету)

Кафедра менеджменту та адміністрування

(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

бакалавр

(назва освітнього ступеня)

на тему: Шляхи диверсифікації діяльності, на прикладі фермерського господарства «ДАР-АГРО» (Тернопільська обл., Козівський р-н., село Таурів, вул. Шваби, 5)

Виконав(ла): студент(ка) IV курсу, групи БМпп-41
спеціальності _____ 073 Менеджмент

(шифр і назва спеціальності)

_____	(підпис)	<u>Тиж Д.</u>	(прізвище та ініціали)
Керівник	_____	<u>Юрик Н.Є.</u>	(прізвище та ініціали)
	(підпис)	<u>Мосій О.Б.</u>	(прізвище та ініціали)
Нормоконтроль	_____	<u>Сороківська О.А.</u>	(прізвище та ініціали)
	(підпис)	<u>Мельник Л.М.</u>	(прізвище та ініціали)
Завідувач кафедри	_____		
	(підпис)		
Рецензент	_____		
	(підпис)		

Тернопіль - 2021

АНОТАЦІЯ

Тиж Д.А. Тема: Шляхи диверсифікації діяльності, на прикладі фермерського господарства «ДАР-АГРО» (Тернопільська обл., Козівський р-н., село Таурів, вул. Шваби, 5)

Кваліфікаційна робота бакалавра: 63 сторінки, 4 рисунки, 11 таблиць, 1 додаток, 24 літературних джерел.

Предмет дослідження – напрями диверсифікації діяльності аграрного господарства.

Об'єкт дослідження - діяльність фермерського господарства «ДАР-АГРО».

Метою роботи є розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів диверсифікації діяльності фермерського господарства «ДАР-АГРО».

Методи дослідження: методи аналізу, синтезу, деталізації, порівняння, метод системного підходу.

Розроблено рекомендації щодо диверсифікації діяльності фермерського господарства «ДАР-АГРО». Зокрема, розроблено пропозиції щодо диверсифікації діяльності господарства шляхом розвитку птахівництва, а також впровадження виробництва хлібобулочних виробів.

Результати впроваджено в діяльність фермерського господарства «ДАР-АГРО».

Ключові слова: диверсифікація діяльності, види диверсифікації, стратегії диверсифікації.

SUMMARY

Tyzh D.A. Topic: Ways to diversify activities, on the example of the farm "DAR-AGRO" (Ternopil region, Koziv district, Tauriv village, Schwaby Street, 5)

Bachelor's thesis: 63 pages, 4 figures, 11 tables, 1 appendix, 24 references.

Subject of investigation: directions of diversification of agricultural activity.

The object of investigation is the activities of the farm "DAR-AGRO".

The aim of the work is to develop practical recommendations for the diversification of the farm "DAR-AGRO".

Research methods: methods of analysis, synthesis, detailing, comparison, method of system approach.

Recommendations for diversification of DAR-AGRO farm activities have been developed. In particular, proposals have been developed to diversify the activities of the economy through the development of poultry, as well as the introduction of bakery products.

The results were implemented in the activities of the farm "DAR-AGRO".

Key words: diversification of activities, types of diversification, diversification strategies.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1 Сутність і види диверсифікації	9
1.2 Стратегії та критерії диверсифікації	15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ДАР-АГРО»	19
2.1 Загальна характеристика роботи фермерського господарства «ДАР-АГРО».....	19
2.2 Аналіз особливостей здійснення сільськогосподарського виробництва фермерським господарством «ДАР-АГРО»	26
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФГ «ДАР-АГРО»...36	
3.1 Пропозиції щодо диверсифікації діяльності господарства через розвиток птахівництва.....	36
3.2 Заходи щодо диверсифікації діяльності ФГ «ДАР-АГРО» шляхом впровадження виробництва хлібобулочних виробів	46
РОЗДІЛ 4 БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОХОРОНА ПРАЦІ..... 54	
4.1 Поведінкові реакції населення під час надзвичайних ситуацій	54
4.2 Вплив кольору на покращення умов праці та підвищення продуктивності виробництва	58
ВИСНОВКИ.....	59
БІБЛІОГРАФІЯ.....	61
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток підприємств в умовах швидких змін технологічного прогресу потребує пошуку та обґрунтування нових підходів, які б забезпечували і конкурентоспроможність. Поєднання цих ключових чинників успішного функціонування - розвитку та конкурентоспроможності, визначає потребу у застосуванні економічної диверсифікації як інструменту економічного зростання. Інтеграція Української економіки в світовий простір, втримання позицій у період пандемії та кризи спричиненої нею, а також відновлення у посткризовий період посилює не тільки проблему підвищення конкурентоспроможності, а й активізує пошук нових можливостей подальшого розвитку на основі видозміни продукції, активізації інших напрямів діяльності, які б відповідали сучасним вимогам та потребам споживачів.

Актуальним інструментом розвитку діяльності підприємства є диверсифікація діяльності. Завдяки успішному впровадженню цього процесу можна вивести підприємство на новий рівень функціонування. Досвід вітчизняних підприємств свідчить, що стратегія економічної диверсифікації не достатньо вивчена та іноді здійснюється за принципом «спроб і помилок», через що, підприємство може зазнати збитків. Це потребує дослідження та обґрунтування науково-прикладних аспектів розвитку підприємств на основі економічної диверсифікації та управління цим процесом. Важливим також є вміння використовувати інструментарій управління нею.

Метою даної роботи є визначення шляхів диверсифікації діяльності ФГ «ДАР-АГРО».

Заданнями, які були поставлені у роботі, виступають:

- дослідження теоретичних засад диверсифікації діяльності підприємства;
- аналізування виробничо-господарської діяльності фермерського

господарства «ДАР-АГРО»;

- визначення напрямів диверсифікації діяльності ФГ «ДАР-АГРО».

Об'єктом дослідження дипломної роботи є процес виробничо-господарської діяльності фермерського господарства «ДАР-АГРО», а **предметом** – дослідження напрямків її диверсифікації.

Практичне значення роботи полягає у тому, що пропозиції щодо напрямів диверсифікації діяльності впроваджені у практичну роботу ФГ «ДАР-АГРО».

Методи дослідження. У процесі дослідження використано системний підхід, методи аналізу, синтезу, порівняння, деталізації та інші.

Інформаційна база дослідження. Базою для досліджень, що були проведені у роботі, виступали роботи українських і зарубіжних науковців, дані виробничо-господарської роботи досліджуваного господарства, законодавчо-нормативні документи, що регулюють діяльність фермерських господарств в Україні, інші джерела.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 63 сторінки комп'ютерного тексту. У роботі є 11 таблиць, 4 рисунки, 1 додаток, список використаних джерел із 24 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність і види диверсифікації

Диверсифікація є процесом розвитку діяльності підприємства, що полягає у збільшенні діапазону видів, а також проникненням компанії у нові сфери діяльності. Диверсифікація також може виявлятися в освоєнні нових виробництв, розширенні асортименту товару, включаючи не тільки диверсифікацію, що здійснюється по окремих товарних групах, але й передбачати розповсюдження підприємницької діяльності фірми на нові види діяльності підприємства, що не пов'язані із основними [4]. Диверсифікація є економічним процесом, що ставить за мету проведення розширення діяльності підприємства, а також здійснення виходу на нові ринки, розробку нових видів робіт, послуг, товарів. Вважається, що ключовим чинником, який впливає на диверсифікацію, є уникнення збитків, банкрутства підприємства, зменшення рівня ризиків шляхом їх розподілення між видами діяльності і продуктами [2].

Диверсифікація є способом проведення здійснення економічної діяльності, яка передбачає здійснення розподілу джерел вигоди між декількома центрами, які є рівнозначними. Також диверсифікація може передбачати роботу відразу на кількох ринках збуту [3].

Даний процес використовується також для зниження ризику в процесах інвестування, при розподілі інвестицій між декількома напрямками роботи. Із економічної точки зору можна вважати, що диверсифікація застосовується задля розширення номенклатури продукції, включення до виробничої діяльності певних обсягів надання послуг, а також розширення ринків збуту продукції (послуг).

В економічній літературі визначено кілька видів диверсифікації, причому кожний з них має свій економічний ефект, що буде отриманий підприємством,

та є складовою здійснення економічної диверсифікації (табл. 1.1).

Загалом сутність процесу проведення економічної диверсифікації передбачає використання методів покращення роботи підприємства за новими напрямками задля досягнення підвищення прибутку, зростання ефективності виробництва [5].

Таблиця 1.1 - Види економічної диверсифікації [2]

№ з/п	Вид	Характеристика	Економічний ефект
1.	Диверсифікація виробництва	Підприємство розширює асортимент продукції пов'язаного або непов'язаного типу	Досягається розширення ринків збуту, що впливає на збільшення стійкості підприємства
2.	Диверсифікація бізнесу	Наявні фінансові потоки підприємство вкладає в різні джерела отримання доходу. Крім основної діяльності здійснюються інвестиції в інші підприємства шляхом придбання акцій або діяльності на валютному ринку	Досягається збільшення доходу підприємства шляхом отримання коштів від різних видів бізнесу
3.	Диверсифікація ризиків	Зведення до нуля ризик повної втрати капіталу шляхом використання різних об'єктів його вкладення	Ретельне обрання сфери діяльності вкладення коштів та різноспрямоване вкладення дозволяє мінімізувати ризик втрачання вкладеного капіталу
4.	Диверсифікація економіки	Диверсифікована економіка демонструє стабільний розвиток і не залежить від ситуації на міжнародних галузевих ринках	Диверсифікація у міжнародному або загальноекономічному контексті дозволяє варіювати економічні активності, види економічної діяльності, що дає змогу за зміни умов посилювати одні напрями, зменшуючи діяльність за іншими
5.	Диверсифікація інвестиційного портфеля	У диверсифікованому інвестиційному портфелі кошти розподілені між різними джерелами доходу таким чином, щоб звести до мінімуму ризики інвестування	Забезпечується стабільне зростання прибутковості інвестування, з'являється можливість її прогнозування у довгостроковій перспективі
6.	Диверсифікація капіталу	Процес вкладення коштів в різні сфери виробництва і сервісу, які не корелюють між собою, тобто як мінімум належать до різних галузей промисловості, секторів економіки	Дозволяє нівелювати втрату капіталу шляхом його перетоку в ті сфери та види економічної діяльності, які наразі є прибутковими

Економічна диверсифікація може бути впроваджена до будь-якого підприємства, при чому процес її здійснення передбачає виявлення наявних можливостей, перспектив, загроз, розподіл всіх видів задіяних ресурсів, заходів з виходу на різні ринки, ресурсів.

Диверсифікація може бути найкращим способом впоратися із кризою, якщо в у мфері діяльності компанії спостерігається спад.

Застосування принципів диверсифікації сприяє тому, щоб:

- підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку;
- скоротити залежність від різних факторів зовні;
- наростити обсяг прибутку;
- підвищити фінансову ефективність.

Вагомою перевагою, що її надає використання диверсифікації, є можливість сприяти максимізації економічної ефективності за рахунок застосування широкого асортименту інструментів. Підвищити прибутковість і конкурентоспроможність можуть ті компанії, що реалізують у своїй роботі кілька напрямків, а не один.

Ефект від використання диверсифікації буде у зв'язку з:

- багатоцільовим застосуванням наявних ресурсів;
- побудовою ефективної мережі реалізації товарів і послуг;
- навчанням, підготовкою працівників.

Існують два основних види диверсифікації, виділяють також їх комбінації, що відрізняються один від одного за ознаками взаємозв'язків суб'єктів.

Перший вид диверсифікації - це пов'язана диверсифікація. Її також називають спорідненою. Її характерними ознаками виступає отримання результату від поставлених цілей шляхом розширення сфери діяльності. Із цією метою застосовується інтеграція функцій, що виконують окремі частини бізнесу у ході реалізації їх діяльності.

Існують наступні типи пов'язаної диверсифікації.

Перша - вертикальна диверсифікація – передбачає оптимізацію наявних виробничих процесів. Наприклад, це рішення щодо випуску упаковки,

комплектуючих, створення інших супутніх фірм та видів діяльності. Такі заходи – це зворотня диверсифікація, тобто рух вниз по окремих ланках виробництва. Може також здійснюватися і рух вгору шляхом розвитку подальшої переробки, проведення маркетингових процесів, процесів реалізації продукції.

Другий вид – це горизонтальна диверсифікація, що передбачає випуск нових видів продукції, ознаки яких подібні до вже діючих типів продуктів, виробництво яких проводиться на базі наявного обладнання. Цей вид диверсифікації виражається у розширенні асортиментного переліку товарів, послуг, цільової аудиторії.

Третій вид – це змішана диверсифікація, яка передбачає поєднання методів вертикальної та горизонтальної, це дозволяє контролювати весь виробничий процес.

Інший вид диверсифікації – це незв'язана диверсифікація. Вона визначається об'єднанням організацій, що інвестують, без здійснення виробничого альянсу. Ця диверсифікація відзначається переходом компаній в ті галузі, що відрізняються від існуючої. При цьому освоюються різні види технологій та ринків.

Незв'язана диверсифікація містить наступні типи:

1. Конгломеративна диверсифікація - здійснюється шляхом впровадження фірмою в виробництво продукції, яка випускалася певний період часу раніше, а також нової, що технологічно не пов'язана із нею. Товари при цьому реалізуються вже на нових ринках. Застосування цього типу диверсифікації - трудомісткий процес, так як при цьому необхідно створювати нові центри, які будуть задіяні в управлінні цим процесом.

2. Центральна (централізована) – це така диверсифікація, що заснована на здійсненні пошуку та використанні інших можливостей для випуску нових товарів, що є наявні у компанії, проте не використовувалися на даний момент. При цьому нове виробництво започатковується на базі сильних та унікальних сторін, якими володіє компанія, а також можливостей, що приховані на вже

освоєному нею ринку. Наявне виробництво при цьому є центром діяльності організації.

Третій вид - комбінована диверсифікація. Вона передбачає застосування елементів раніше описаних видів. Характерна для великих за масштабами діяльності транснаціональних компаній, що можуть розвивати по кілька організацій у різних країнах. При цьому частини корпорації є пов'язаними між собою лише джерелом створення їх капіталу. Проте вони використовують різні види описаних раніше видів диверсифікації.

Типологія диверсифікації визначається залежно від належності організації до певної галузі. Всередині компанії є можливість реалізації кілька її видів.

Розглянемо основні типи диверсифікації :

1) диверсифікація виробництва - передбачає зміну діяльності організації. Вона ставить за мету розширення асортименту товарів. Фірми можуть використовувати даний тип задля зростання рівня конкурентоспроможності при умові безперервної зміни ринку.

Така диверсифікація здатна використовуватися з метою розширення наявних ринків збуту.

Задля впровадження такої диверсифікації потрібно поглибити спеціалізацію, що робить необхідним вдосконалення існуючих технологій компанії, та впровадження нових.

2) Диверсифікація цін. У її основі покладено регулярний аналіз попиту, та створення найкращої пропозиції. Ця диверсифікація націлена на освоєння нових груп цільової аудиторії. В процесі втілення цієї диверсифікації фірма зберігає наявну раніше модель виробництва, і збільшення обсягів реалізації проводиться шляхом використання гнучкості при формуванні вартості.

Для впровадження диверсифікації цін необхідно розробити маркетингову стратегію, використати системний підхід при просуванні товару на ринках збуту.

3) диверсифікація бізнесу. Вона організовується шляхом регіонального розширення та розподілу потенціалу випуску товарів, що проводиться між декількома економічними галузями.

Даний вид диверсифікації дозволяє:

- зменшити рівень фінансового ризику;
- наростити прибуток.

Даний тип диверсифікації є ефективним інструментом, що допомагає подолати вплив кризи.

4) диверсифікація економіки.

Диверсифікація економіки - це внесення змін у господарську діяльність країни, проведення рівномірного контрольованого вкладення коштів у сфери економіки.

5) диверсифікація діяльності. Це розширення сфер впливу, інтересів того, хто використовує її. Мета при цьому - перегляд ставлення до вибору стратегії свого подальшого розвитку.

6) диверсифікація капіталу. В її основі лежать пошук та впровадження способів збереження заробленого капіталу при мінімальних вкладеннях. Дана мета досягається через часткове використання капіталу, що є в розпорядженні компанії.

7) диверсифікація інвестицій. Цей вид диверсифікації - традиційний інструмент, що є невід'ємним для тих компаній, які працюють у сфері вкладення інвестицій;

8) диверсифікація інвестиційного портфеля, що характеризується пошуком, а також вдосконаленням управління фінансовими ризиками. Із цією метою існуючий капітал розподіляється між різними фінансовими активами, що належать до окремих видів. Завдяки цьому виникає можливість скорочення волатильності портфеля загалом.

Завдяки існуванню великої кількості типів диверсифікації є можливість використовувати її методи, впроваджуючи у всі сфери діяльності. Завдяки цьому істотно підвищується рівень ефективності діяльності.

1.2 Стратегії та основні критерії диверсифікації

У процесі здійснення диверсифікації застосовується різноманітні ефективні стратегії [3].

Так, стратегія впровадження у нові сфери здійснюється шляхом вивчення та розвитку нових видів діяльності, що є не характерними для фірми, та ніяк не пов'язані із існуючими. Дана диверсифікація проводиться через механізм відкриття дочірніх організацій в існуючій компанії.

1) Стратегія придбання, поглинання, злиття чи створення нової фірми. При цьому типі диверсифікації не принципово, чи схожою є діяльність нової компанії до наявної. Основними цілями виступають розширення діяльності, а також досягнення нарощування прибутку шляхом вкладення у капітал компанії, придбання якої здійснюється.

2) Стратегія спорідненої диверсифікації, при якій зберігається наявна виробнича база. По-іншому, на основі вже існуючого виробництва, як є успішним, досягається розширення переліку товарів, як випускаються, відбувається збільшення ринків збуту компанії. Ця стратегія відзначається мінімальними витратами у її реалізацію.

3) Стратегія нерідної диверсифікації. При цьому компанія проводить розподіл свого впливу на нічим сфери діяльності, які не пов'язані між собою.

4) Стратегія виключення і ліквідації компанії. Ця диверсифікація передбачає проведення грамотного закриття існуючих виробничих ліній, цілих компаній або структурних підрозділів за умови наявності мінімальних збитків. Вона може здійснюватися у момент піку розвитку компанії, та використовуватися задля подальшого перепродажу по вигідній ціні.

5) Стратегія оновлення і реструктуризації. Ця диверсифікація здійснюється шляхом зміни ієрархії, що використовується у компанії. Для цього можуть застосовуватися такі заходи як скорочення, перепідпорядкування чи ліквідація деяких структурних підрозділів. У результаті цього відбувається вивільнення неефективно застосовуваного капіталу.

б) Стратегія багатонаціональної диверсифікації - це такий вид стратегії, який передбачає проведення скорочення витрат через вихід на світові ринки. По іншому, собівартість товару при цьому скорочується, якщо він буде реалізовуватися у різних країнах світу.

Диверсифікація здійснюється стосовно портфельної стратегії, та є спрямованою на формування набору тих основних напрямків, які стосуються видів діяльності підприємства. При цьому конкурентна стратегія, зрозуміло, здійснює пошук способів успішної діяльності у кожному такому напрямку та виду діяльності.

Диверсифікація може здійснюватися за наступними варіантами [6]:

Перший спостерігається тоді, коли диверсифікація пов'язана із потребами певних споживачів продукції. Вона представляє собою здійснення освоєння технології, що новою для підприємства, і ставить за мету продовження обслуговування ринку, який є традиційним для підприємства.

Що стосується другого варіанту диверсифікації, то він пов'язаний із використанням визначеної технології та полягає у застосуванні технології, яка є традиційною для підприємства, задля задоволення нових потреб. Прикладом такого виду диверсифікації є поширення електроніки в машинобудуванні. Вона реалізується при цьому або шляхом поглинання (наприклад, автомобільна компанія здійснює поглинання електронної, або шляхом забезпечення внутрішнього розвитку компанії шляхом виходу на нові ринки.

Третім варіантом диверсифікації є перехід в галузь, що є не пов'язаною із поточним видом бізнесу підприємства, використовуючи нові технології чи потреби ринку. Цю диверсифікацію ще називають конгломератною диверсифікацією. Її здійснення, як правило, відбувається шляхом придбання нової фірми.

Схематично модифікацію (або розширення) існуючого бізнес-портфеля підприємства доцільно зобразити на рис. 1.1.

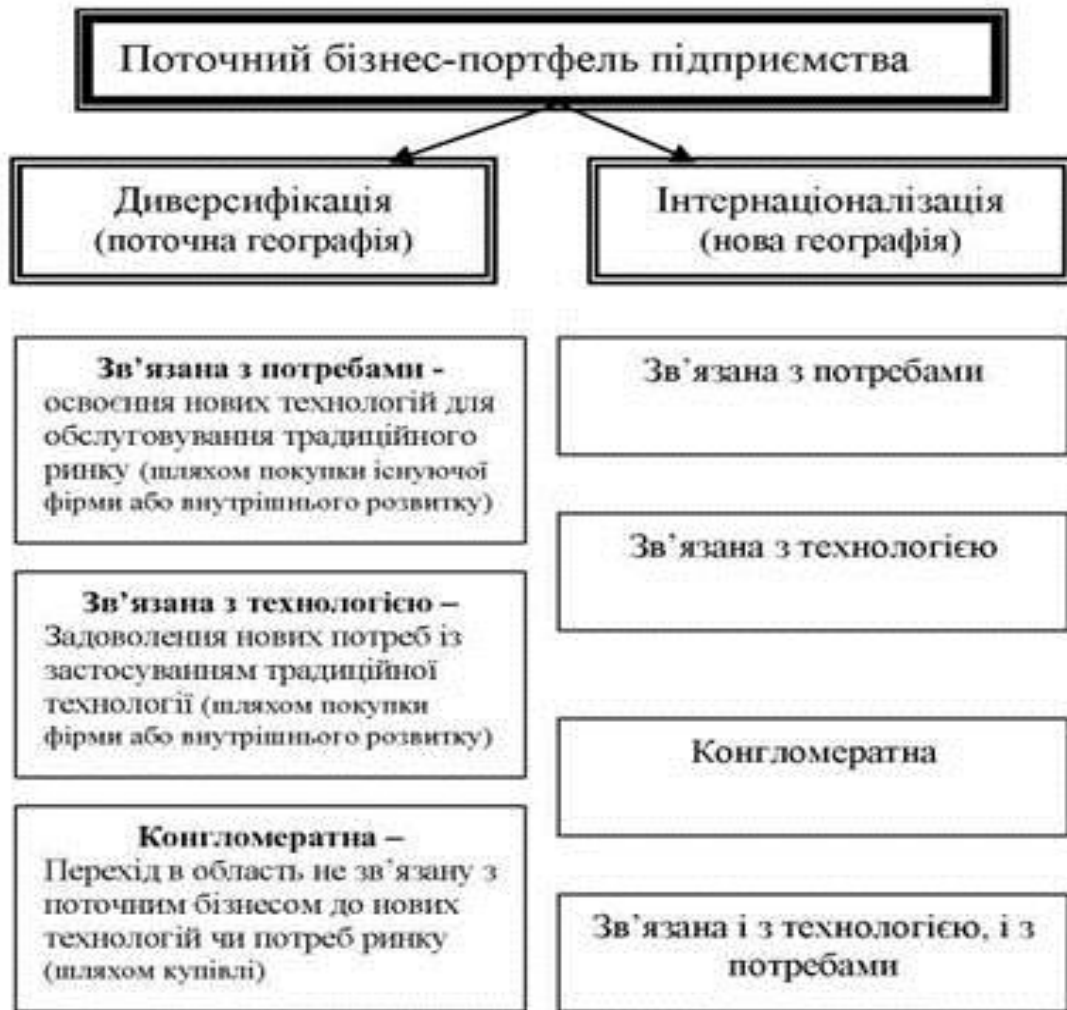

Рисунок 1.1 – Способи здійснення модифікації бізнес-портфеля підприємства [6]

У випадку прийняття рішення щодо диверсифікації підприємства та здійснення вибору певних її варіантів, менеджери та власники намагаються досягти або гнучкості, або синергічного ефекту.

Прихильниками критерію синергізму здійснюється вибір диверсифікації, що є зв'язаною або із новими потребами, або новими технологіями, що застосовуються підприємством. Ці варіанти диверсифікації відхиляються від звичайної діяльності, що здійснює підприємство, менше, ніж конгломератна диверсифікація, використовуючи внутрішні можливості компанії, а, отже, вони можуть більш повно використати ефект синергізму. Саме тому таку диверсифікацію ще називають синергетичною. Для прихильників критерію

гнучкості підприємства доцільним є вибір конгломератної диверсифікації, вважаючи при цьому, що конгломерат має вищу конкурентну стійкість завдяки певній гнучкості.

Альтернативою диверсифікації виступає інтернаціоналізація, що передбачає розширення бізнесу поза рамками поточної географії. При цьому найбільший синергетичний ефект може виникати лише за умови використання лише одного з варіантів інтернаціоналізації у випадку, коли підприємство здійснює експорт своїх традиційних товарів (послуг). Проте це було можливим тільки на ранніх етапах інтернаціоналізації. Інші варіанти є більш ризикованими, ніж здійснення диверсифікації, оскільки кожен із них за своєю сутністю виступає відходом від того виду бізнесу підприємства, який є поточним на даний момент [6].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ДАР-АГРО»

2.1 Загальна характеристика роботи фермерського господарства «ДАР-АГРО»

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» створене 10.08.2021 року за рішенням його засновника, громадянина України, Купінського Тараса Павловича, на основі закону України «Про фермерське господарство», а також Цивільного, Господарського, Земельного Кодексів України і здійснює свою діяльність на принципах економічної правової самостійності, повного господарського розрахунку, самофінансування. ФГ є створеним з дня його державної реєстрації, набуваючи при цьому прав юридичної особи.

Головою фермерського господарства є Купінський Тарас Павлович.

Місцезнаходження фермерського господарства: 47622. Тернопільська об'їч Козівський р-н. с. Таурів. пул. Шваби, буд. 5.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» є юридичною особою, має самостійний баланс, розрахункові (поточні) та інші рахунки в установі банків, печатку, кутовий штамп зі своїм найменуванням, бланки, товарний знак і інші реквізити. Держава, державні органи не несуть будь-якої відповідальності за зобов'язаннями, що має ФГ. Фермерське господарство «ДАР-АГРО» при цьому також не відповідає за зобов'язання, які має держава, інші підприємства, організації, установи, державні органи.

Місце знаходження фермерського господарства: 47240, Тернопільська область, Зборівський район, с. Кабарівці.

Назва фермерського господарства повна: Фермерське господарство «ДАР-АГРО», скорочена назва українською мовою: ФГ «ДАР-АГРО».

Головною метою, що ставить у своїй діяльності ФГ «ДАР-АГРО», є отримання прибутку шляхом здійснення виробництва сільськогосподарської

продукції, налагодження її переробки, здійснення реалізації, ведення інших видів діяльності.

Господарство є юридичною особою, має самостійний баланс, власні основні засоби і оборотні кошти, розрахунковий, валютний та інші рахунки в установах банку, круглу печатку та і кутовий штамп із своєю назвою.

Підприємство може мати фірмовий і товарний знак, фірмові бланки із своєю назвою. Діяльність господарства здійснюється на основі і за рахунок власного майна, орендних майнових і земельних паїв.

До складу членів фермерського господарства можуть відноситися подружжя, їх діти, батькищо досягли віку чотирнадцять років, а також сім'ї, родичі, інші члени, що об'єдналися задля ведення спільними зусиллями фермерського господарства, та які визнають положення Статуту фермерського господарства й дотримуються його. До складу членів фермерського господарства не можуть входити ті особи, що працюють згідно трудового договору, тобто контракту. Якщо створення фермерського господарства здійснюється одним з членів сім'ї, то інші члени сім'ї, також і їх родичі, мають можливість стати членами даного фермерського господарства. Це відбувається після внесення змін, що стосуються його Статуту.

У своїй діяльності ФГ «ДАР-АГРО» керується чинним на даний час законодавством України, Статутом господарства, іншими нормативно-правовими актами.

Господарство несе відповідальність по своїх зобов'язаннях в межах належного йому на праві власності майна. До складу майна фермерського господарства входять його основні фонди, обігові кошти, інші матеріальні цінності. Їх вартість відображається у балансі господарства, вона належить йому, використовуючи засади прав власності, а також повного господарського віддання.

Джерелами формування майна фермерського господарства «ДАР-АГРО» є:

— грошові та матеріальні внески засновника;

- доходи, отримані господарством від господарської діяльності; кредити банків і інших кредиторів;
- безоплатні та благодійні внески і пожертви організацій, установ, закордонних юридичних та фізичних осіб, громадян;
- капітальні вкладення;
- право користування землею, водою, іншими природними ресурсами;
- інші джерела, не заборонені діючим законодавством.

ФГ має право продавати чи передавати іншим підприємствам, установам, організаціям, громадянам, здійснювати обмін, здачу в оренду, надання безоплатно у тимчасове користування (чи позику) будинки, споруди, устаткування, інвентар, транспортні засоби, сировину, решта матеріальних цінностей, які належать йому, а також проводити списання їх із балансу господарства. Названі вище повноваження реалізуються виключно із дозволу, наданого власником ФГ.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО», діючи у якості самостійного товаровиробника, може бути учасником ринку цінних паперів, здійснювати їх випуск задля мобілізації необхідних сум додаткових фінансових ресурсів, а також здійснювати цільові позички.

Держава гарантує захист майнових прав фермерського господарства. Вилучення державою основних фондів господарства, його оборотних коштів, іншого майна, що ним використовується, здійснюється лише у тих випадках, що є передбаченими чинним законодавством України. При цьому збитки, що були завдані ФГ як наслідок порушення громадянами, або юридичними особами чи державними органами його майнових прав, відшкодовуються вказаному господарству згідно рішення суду.

При формуванні статутного капіталу фермерського господарства є забороненим використання бюджетних коштів, кошти, що є одержаним на засадах кредитування під заставу, а також орендоване майно.

Господарство має право укладати цивільно-правові угоди (у тому числі договір оренди) на майнові та земельні паї з особами, які отримали ці паї

внаслідок припинення членства у колективних агроформуваннях, вільно ними розпоряджатись. Будь-який приріст майна фермерського господарства, що настає внаслідок господарської діяльності є власністю фермерського господарства.

У своїй діяльності фермерське господарство може використовувати землі, які складаються з земель власника, а також орендованих земель, як юридичних так і фізичних осіб. Земельна ділянка, що належить голові фермерського господарства на праві приватної власності на землю згідно з Державним актом на приватну власність, який виданий власнику земельної ділянки, не є власністю фермерського господарства. Орендну плату за використання землі господарство здійснює як у натуральній, так і в грошовій формі.

Державні чи інших органи, а також посадові особи не можуть здійснювати Втручання в господарську або іншу діяльність фермерського господарства. У разі наявності збитків, які були завдані господарству через неправомірні втручаннями у його діяльність, ці збитки повинні бути відшкодовані за рахунок винних у них.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» самостійно визначає перспективи свого розвитку, розпоряджається продукцією і прибутком, який залишається після сплати податків та інших обов'язкових платежів.

Господарство здійснює заготівлю і переробку сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і закупленої у інших товаровиробників, фізичних та юридичних осіб та реалізовує її у встановленому порядку іншим споживачам, у т.ч. на ринку.

Для забезпечення мети своєї діяльності господарство:

- залучає на договірних засадах їх кошти і майно державних, громадських і кооперативних підприємств та організацій, іноземних фірм та приватних осіб;
- орендує, здає та набуває у власність приміщення, споруди, техніку та інші основні засоби;
- укладає цивільно-правові угоди, контракти, договори із будь-якими юридичними й фізичними особами, що є як резидентами України, так і

розташовані за її межами, що стосуються виробничої діяльності, яке здійснює фермерське господарство;

- купує товари і матеріальні засоби, необхідні для провадження господарської діяльності в організаціях торгівлі, магазинах, у підприємств, громадян з оплатою в безготівковому порядку або за готівку;

- самостійно встановлює ціну на власну продукцію та послуги, з врахуванням затрат, попиту, кон'юнктури, або на підставі встановлених розцінок, преїскурантів. Реалізація здійснюється на договірній основі, керуючись при цьому законодавством про ціноутворення для державних та громадських підприємств і організацій відповідного профілю. Оплата за продукцію може здійснюватись як у безготівковому, так і у готівковому порядку.

Господарство здійснює фінансово-господарські взаємовідносини на договірних засадах з підприємствами, установами та організаціями різних форм власності. Воно також може випускати, реалізовувати та купувати цінні папери відповідно до вимог чинного законодавства України.

Прибуток, який одержує «ДАР-АГРО» в результаті його діяльності, після сплати податків та обов'язкових платежів розподіляється головою фермерського господарства.

Для забезпечення діяльності фермерського господарства власником може формуватись статутний фонд. Вклад може вноситись як в грошовій формі так і майном. Статутний фонд може змінюватись за рішенням власника. Збільшення статутного фонду ФГ може здійснюватись за рахунок додаткових вкладів власника, а також за рахунок прибутків ФГ.

Власник фермерського господарства може уступити своє право власності повністю або частково третім особам. При передачі права власності третій особі відбувається одночасний перехід в тій частині прав та обов'язків, які належали власнику.

Кошти фермерського господарства «ДАР-АГРО» можуть використовуватись для налагодження організації, розвитку чи розширення виробничої діяльності; здійснення оплати праці осіб, що є працівниками даного

господарства; для забезпечення участі у роботі спільних підприємств, здійснення придбання акцій, інших паперів; розв'язання питань соціального розвитку, а також поліпшення умов праці, життя і здоров'я працівників.

Фонди фермерського господарства створюються згідно з діючим законодавством і використовуються незалежно. Якщо кошти не були використані у поточному році, то здійснюється їх перенесення на наступний рік, при цьому вони не підлягають вилученню. При необхідності ФГ самостійно здійснює формування свого резервного фонду за рахунок отриманого ним госпрозрахункового прибутку.

Господарство має право розпоряджатися належним йому на правах власності майном, зокрема, продавати його, передавати іншим підприємствам та громадянам, здійснювати їх обмін, здачу в оренду, надання в тимчасове користування.

Господарство має право бути засновником або членом об'єднань, кооперативів, асоціацій, акціонерних товариств, спільних підприємств по виробництву, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції, обслуговуванню АПК, в т.ч. з участю іноземних партнерів.

Голова господарства зобов'язаний дбати про створення сприятливих умов у всіх виробничих підрозділах, дотримання вимог законодавства по охороні праці, виробничій санітарії та забезпечувати соціальні гарантії.

Підставою для прийняття на роботу в господарство є трудовий договір, який оформляється письмовим наказом (розпорядженням) голови господарства.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» має право укладати угоди, набувати майнових і немайнових прав, нести обов'язки, виступати позивачем і відповідачем в суді.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» здійснює свою діяльність, використовуючи принцип самоокупності. При цьому здійснюється покриття усіх витрат господарства за рахунок отримання ним власних доходів, а також із інших джерел, що є не забороненими чинним законодавством. Фермерське господарство проводить реалізацію своєї продукції, майна за встановленими

самостійно чи на договірній основі тарифами і цінами. У тих випадках, що є передбачені законодавчими актами України, можуть братися за основу державні ціни й тарифи. При здійсненні розрахунків із зарубіжними партнерами використовуються контрактні ціни, формування яких проводиться згідно із умовами та цінами світового ринку.

Фермерське господарство несе у встановленій законодавством формі відповідальність за своєчасне і якісне виконання зобов'язань перед замовником, постачальником та іншими фізичними та юридичними особами.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» здійснює всі відрахування в бюджет згідно чинного законодавства України. Працівники фермерського господарства підлягають соціальному та медичному страхуванню.

Трудові доходи найманого працівника визначаються трудовим договором (контрактом), або угодою і не можуть бути меншими, ніж встановлені трудовим законодавством України. Трудові доходи всіх працівників підлягають оподаткуванню згідно чинного законодавства.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» самостійно планує свою діяльність і визначає перспективи розвитку з дотриманням чинного законом. ФГ здійснює облік результатів своєї роботи, веде бухгалтерську та статистичну звітність в порядку, встановленому відповідними нормативними документами, представляє їх в статистичні та фінансові

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» зобов'язане:

— проводити охорону навколишнього природного середовища від різних шкідливих впливів та викидів;

— проводити відшкодування державі, місцевій раді сум збитків, що були завдані через нераціональне використання землі або інших видів природних ресурсів, та призвели до забруднення навколишнього середовища;

— забезпечувати дотримання санітарно-гігієнічних норм, правил безпеки виробництва, вимоги щодо захисту здоров'я працівників господарства, а також населення та споживачів продукції господарства;

— забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим

призначенням. У своїй діяльності ФГ використовує землі, які складаються з орендованих земель юридичних і інших фізичних осіб, та земель, які належать засновнику та членам фермерського господарства на правах приватної власності.

Документами на право використання землі в фермерському господарстві «ДАР-АГРО» є договори оренди, зареєстровані у встановленому чинним законодавством порядку. За час дії оренди на землю ФГ сплачує встановлені земельні податки. Орендна плата за використання землі здійснюється як в натуральній, так і в грошовій формі. Розміри цієї оплати встановлюється орендодавцем і орендарем у договорі оренди.

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» виступає із зобов'язаннями перед державою щодо здійснення комплексу заходів по охороні земель, передбачених Земельним кодексом України. Договір оренди на землю може бути розірвано у встановленому чинним законодавством України порядку, але лише після закінчення сільськогосподарського року і проведеного збору врожаю. Орендар в цьому випадку мусить бути завчасно попереджений, але не пізніше, як за півроку.

Землі, що повертаються орендодавцеві, повинні бути у належному для сільськогосподарського використання стані. Відшкодування допущеного псування, пошкодження та зниження якості повернутих земель проводиться за рахунок орендаря. Діяльність фермерського господарства припиняється у разі:

— визнання його банкрутом; у разі, якщо не залишається жодного члена фермерською господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства у порядку, встановленому законом.

— з інших підстав, що передбачаються законодавством.

2.2 Аналіз особливостей здійснення сільськогосподарського виробництва фермерським господарством «ДАР-АГРО»

Управління діяльністю фермерського господарства здійснюється безпосередньо самим засновником, який одночасно є головою ФГ і самостійно

вирішує всі питання поточної та перспективної діяльності підприємства.

Основні види господарської діяльності ФГ «ДАР-АГРО», зафіксовані у Статуті, показано на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 - Види господарської діяльності ФГ «ДАР-АГРО», зафіксовані у Статуті підприємства

Засновник є вищим органом управління господарства. Він самостійно вирішує питання соціального розвитку, виробничо-господарської та фінансової діяльності господарства, керуючись при цьому чинним законодавством України та Статутом. Голова організовує роботу господарства і несе за це повну відповідальність. Представляє господарство у всіх установах, організаціях, у відповідності з чинним законодавством та Статутом, розпоряджається майном та фінансовими засобами, укладає договори, контракти, угоди.

У випадку необхідності (відпустці, відрядженні, хворобі) голова господарства може приймати рішення про делегування, своїх повноважень

іншим особам, оформляючи це письмово відповідними наказами.

Засновник фермерського господарства:

- визначає основні напрямки діяльності господарства;
- затверджує зміни та доповнення до Статуту,
- затверджує правила внутрішнього трудового розпорядку;
- приймає рішення про припинення діяльності господарства, його реорганізацію, визначає ліквідаційну комісію, затверджує ліквідаційний баланс;
- забезпечує необхідний рівень комерційної таємниці в діяльності господарства;
- призначає головного бухгалтера.

Голова фермерського господарства «ДАР-АГРО»:

- без доручення діє від імені ФГ, є представником його інтересів в усіх підприємствах, організаціях і установах всіх форм власності, а також перед громадянами;
- розпоряджається майном фермерського господарства, укладає договори, видає доручення;
- здійснює відкриття розрахункового та інших рахунків підприємства в установах банків;
- затверджує штат фермерського господарства, здійснює видання наказів, у тому числі тих, що стосуються прийняття на роботу чи звільнення працівників із роботи, видає необхідні вказівки, які є обов'язковими для всіх осіб, що є працівниками підприємства.

До виключної компетенції засновника належать:

- визначення основних напрямів діяльності фермерського господарства, затвердження перспективних планів його розвитку;
- внесення змін в Статут фермерського господарства;
- встановлення розміру, форми і порядку внесення додаткових внесків;
- створення та ліквідація органів управління фермерського господарства;
- затвердження річних результатів діяльності фермерського

господарства, включаючи філії;

- затвердження порядку розподілу прибутку;
- визначення порядку покриття збитків;
- створення, реорганізація та ліквідація філій та представництв, затвердження положень, статутів про них;
- затвердження організаційної структури фермерського господарства, інших внутрішніх документів;
- прийняття рішень про притягнення до матеріальної відповідальності працівників фермерського господарства;
- визначення умов оплати праці в фермерському господарстві;
- прийняття рішень про реорганізацію або припинення діяльності фермерського господарства;
- затвердження ліквідаційного балансу.

Голова фермерського господарства самостійно проводить управління фінансовою, господарською діяльністю, здійснює формування штату найманих працівників фермерського господарства, проводить визначення розміру та умови праці при здійсненні виконання робіт, а також дотримання положень чинного трудового законодавства, умов контракту при проведенні найму та звільнення працівників. При цьому визначення компетенції голови фермерського господарства, що може найматися власником, зафіксоване у трудовому контракті.

Відповідальність за організацію та здійснення внутрішньо-господарського контролю на підприємстві покладається на головного бухгалтера. Головний бухгалтер має право другого підпису документів, він повинен забезпечувати систематичний контроль за раціональним використанням наявного ресурсного потенціалу, а також збереження власності.

Призначення, переміщення та звільнення матеріально-відповідальних осіб на підприємстві проводиться за узгодженням з головним бухгалтером. Договори та угоди на одержання чи відпуск матеріальних цінностей, виконання робіт, послуг та накази, розпорядження про встановлення посадових окладів, надбавок

до заробітної плати та преміювання попередньо розглядаються та візуються головним бухгалтером.

Головний бухгалтер зобов'язаний здійснювати ретельний контроль таких напрямів:

- дотримання правил, що висуваються до оформлення, випуску товарно-матеріальних цінностей, їх приймання та зберігання;
- правильного встановлення тарифів, цін, надбавок, окладів, скидок, доплат, а також дотримання встановленої вимогами фінансової і розрахунково-платіжної дисципліни;
- здійснення відшкодування, що має здійснюватися у встановлені строки, дебіторської, а також погашення кредиторської заборгованості;
- дотримання вимог вказівок, інструкцій, що визначають порядок проведення інвентаризації, а також відображення отриманих результатів цих інвентаризацій в бухгалтерському обліку.

Головний бухгалтер здійснює функції контролю за основними напрямками діяльності господарства, безпосередньо на стадії оформлення та прийняття первинних документів та їх відображення в облікових регістрах.

До контрольних функцій, які виконує головний бухгалтер, належать:

- проведення контролю за своєчасністю здійснення інвентаризації запасів і розрахунків, грошових засобів, а також проведення ревізій у господарствах, що є підзвітні даному;
- проведення заходів задля попередження виникнення недостач, зловживань, розтрат, інших порушень;
- здійснення перевірок щодо дотримання вимог у сфері організації звітності та бухгалтерського обліку у виробничих структурних одиницях господарства;
- проведення своєчасного інструктажу працівників із питань ведення бухгалтерського обліку, економічного аналізу, контролю, звітності;
- забезпечення формування достовірної звітності, використовуючи первинні документи та бухгалтерські записи, надання необхідних документів

звітності у відповідні органи;

- проведення економічного аналізу щодо оцінки господарсько-фінансової діяльності підприємства із використанням даних бухгалтерського обліку, звітності, задля виявлення резервів фермерського господарства, здійснення попередження непродуктивних витрат та втрат;

- забезпечення проведення своєчасно та спільно із підрозділами й службами у структурних підрозділах перевірок, ревізій, а також підготовка пропозицій щодо покращення їх роботи;

- проведення контролю за дотриманням установлених правил, які використовуються при проведенні інвентаризацій грошових засобів, оцінки вартості товарно-матеріальних цінностей, правильності проведення розрахунків, платіжних зобов'язань, наявності основних засобів господарства;

- контролювання погашення кредиторської заборгованості та відшкодування у відповідні терміни дебіторської заборгованості, а також дотримання платіжної дисципліни;

- проведення обліку розрахункових, кредитних, фінансових операцій, та проведення контролю за своєчасністю, законністю, правильністю оформлення даних операцій;

- контролювання законності списання із бухгалтерських балансів дебіторської заборгованості, недостач, інших втрат;

- участь у здійсненні аналізу фінансово-господарської діяльності господарства задля виявлення наявності певних внутрішньогосподарських резервів, а також ліквідації втрат, непродуктивних витрат;

- проведення заходів, що стосуються підвищення рівня механізації, автоматизації робіт у господарстві;

- неухильне дотримання вимог, що стосуються касової та розрахункової дисципліни, а також за призначенням використання отриманих в банках коштів;

- проведення постійного контролю за своєчасністю оформлення приймання, а також видачі товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, правильністю витрачання фонду оплати праці, розрахунку та видачу всіх видів

премій, посадових окладів, дотриманням встановлених штатів.

Склад основних виробничих фондів фермерського господарства «ДАР-АГРО», що використовуються у сільськогосподарському виробництві, показаний на рис. 2.2.

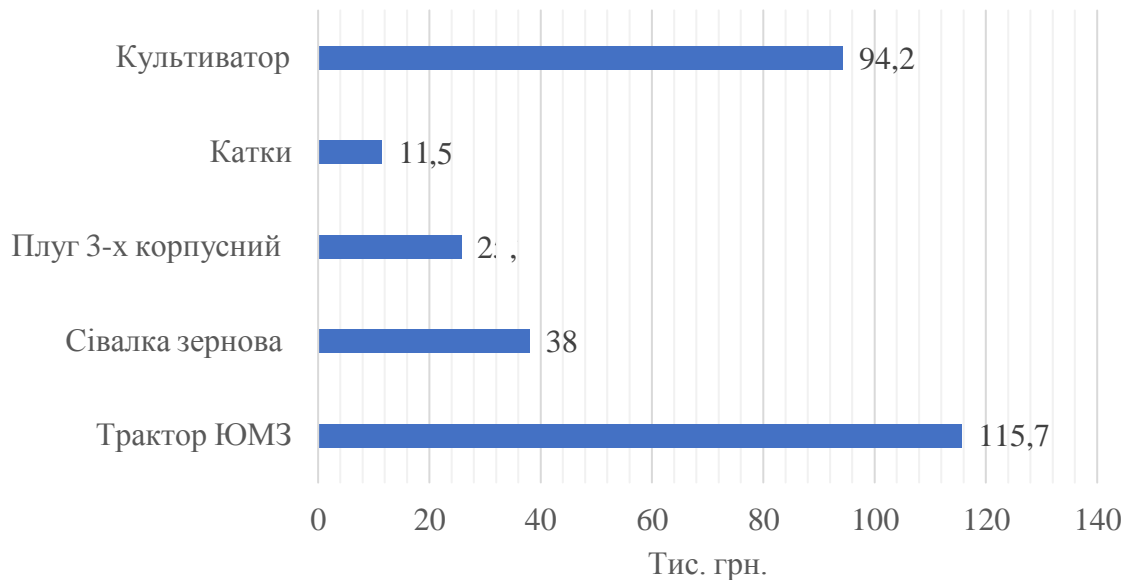

Рисунок 2.2 - Склад основних виробничих фондів фермерського господарства «ДАР-АГРО»

З рис. 2.2 видно, що найбільша сума вартості основних фондів, що використовуються підприємством, припадає на трактор – 115,7 тис. грн. та культиватор – 94,2 тис. грн. Також у розпорядженні підприємства перебувають такі види сільськогосподарської техніки як: сівалка зернова, плуг трикорпусний та катки.

Важлива роль у процесі діяльності господарства, належить ефективному здійсненню витрат. Адже їх сума безпосередньо впливає на результати економічної діяльності та на рівень рентабельності діяльності підприємства.

Проведемо аналізування рівня прямих витрат господарства. Прямі матеріальні витрати містять вартість насіння, посадкового матеріалу, засобів захисту рослин, добрив, палива тощо. Прямі витрати, здійснені ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році, відображені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Прямі витрати, здійснені ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році

Види витрат	Сума витрат, грн.	Частка у загальній структурі, %
Прямі матеріальні витрати всього у тому числі:	232720	89,7
- насіння та посадковий матеріал	99000	38,1
- мінеральні добрива	72000	27,7
- пальне і мастильні матеріали	37620	14,5
- інші матеріальні витрати	24100	9,4
Прямі витрати на оплату праці	12000	4,6
Інші прямі витрати	14810	5,7
Всього виробничі витрати	259530	100,0

З даної таблиці видно, що прямі матеріальні витрати господарства загалом складають 232720 грн., або 89,7% усіх його виробничих витрат. Прямі витрати на оплату праці включають основну та додаткову зарплату працівників; а до інших прямих витрат відносять відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизацію необоротних активів та деякі інші витрати.

Дана структура відображає, що вартість насіння та посадкового матеріалу становить 42,59% від загальних матеріальних витрат. Якісний насіннєвий матеріал дає змогу без додаткових енергозатрат (добрива, пестициди) забезпечити належний ріст рослин (вегетацію), і на цій основі підвищити урожайність культури і якість одержуваної продукції, поліпшити екологічний стан поля.

Структура матеріальних витрат ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році відображена на рис. 2.3.

Рисунок 2.3 - Структура матеріальних витрат ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році

Основними важливими якісними показниками насіння, які слід враховувати при його придбанні фермерському господарству «ДАР-АГРО», є:

а) репродуктивність сорту. Чим вища репродукція сорту, тим краще насіння. Не варто висівати насіннєвий матеріал нижче третьої репродукції, адже з роками втрачаються сортові особливості, зокрема, сортова чистота;

б) маса 1000 насінин. Чим більша маса 1000 насінин, тим кращі схожість та енергія проростання. Рослини мають добре розвинений листовий апарат, мають підвищений імунітет, що у собі включає стійкість до хвороб, корневих гнилей. Такі посіви мають більший коефіцієнт кущення, більше продуктивних пагонів, більше запасують цукрів та краще перезимовують;

в) схожість насіння та енергія проростання. Від цих показників залежить посівна якість, густина посіву, дружність сходів, рівномірність розподілу на полі стеблостою. Основні посівні якості насіння формуються у процесі вирощування насіннєвого матеріалу і, значною мірою, залежать від зональних особливостей, ґрунтово-кліматичних умов, технології вирощування, системи удобрення;

г) чистота. Для максимальної віддачі по урожайності певного сорту необхідно мати високу сортову чистоту — не менш як 95%. Насіння не повинно

містити у собі домішки важко відокремлюваних культурних рослин, смітну (насіння бур'янів) та інші;

д) калібрування — це підвищення вирівняності насіння. Сівба однаковою за розміром насінням забезпечує максимально точну норму висіву;

е) відсутність зараження внутрішньою інфекцією (сажка, фузаріоз);

є) відсутність зараження шкідниками.

Друге місце у структурі матеріальних витрат ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році припадає на паливні і мастильні матеріали – 30,9%, третє – на 16,2%. Частка інших матеріальних витрат дорівнює у структурі 10,4%.

Слід відмітити, що у сьогоднішніх умовах дуже гострою проблемою діяльності фермерського господарства є забезпечення його постачання паливно-мастильними матеріалами та рівня цін на них, що впливає на можливість проведення сільськогосподарських робіт ФГ «ДАР-АГРО».

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФГ «ДАР-АГРО»

3.1 Пропозиції щодо диверсифікації діяльності господарства через розвиток птахівництва

Перспективним напрямом вдосконалення операційної діяльності ФГ «ДАР-АГРО» є розвиток галузі птахівництва, на якому на даний час досліджуване підприємство поки що не спеціалізується. В Україні перепелине м'ясо та яйця користуються все більшим попитом.

Вносимо пропозицію щодо вирощування перепелів у фермерському господарстві «ДАР-АГРО». Відкривати свій бізнес з продажу перепелиних яєць сьогодні вигідно. Дієтичні і навіть лікувальні властивості перепелиних яєць добре відомі. Адже ці яйця містять багато корисних речовин, а холестерин у них відсутній. Підвищений вміст вітамінів, мінеральних речовин і незамінних амінокислот при регулярному вживанні яєць приводить до накопичення їх в організмі, і, отже, - до підвищення імунного захисту організму.

Перепелині яйця користуються попитом, оскільки вони підсилюють імунітет, нормалізують діяльність шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи. Постійні гострі респіраторні захворювання - проблема багатьох сімей. Першоосною захворювань, що повторюються і тривають, як правило, є понижений імунітет. Саме прийом перепелиних яєць дозволяє знизити частоту випадків ОРЗ у людей, котрі часто хворіють до 5 разів. І навіть якщо людина все-таки захворіє, хвороба протікатиме значно легше.

Перепілки не хворіють пташиним грипом, здатні плодитися і нести яйця у вельми обмежених умовах утримання, гарантуючи своєму господареві високу рентабельність бізнесу.

Перепелиці вже давним-давно стали популярними за кордоном. Там їх яйця використовуються не тільки в медичних та кулінарних цілях, але також і як сировину в парфумерії. Крім того, це досить зручний товар для торгівлі, який

можна зберігати в три рази довше, ніж курячі яйця. Вони благотворно впливають на здоров'я людей, які зазнали радіоактивного опромінення.

В Україні перепелине м'ясо та яйця користуються все більшим попитом.

Як і кури, перепілки поділяються на м'ясних і яйценосних. Тушка перепела м'ясної породи фараон досягає ваги в 250-300 грамів, у той час як звичайна «несучка» важить всього 100-120 грамів. Зате останні відкладають на рік до 300 яєць, а бройлери - не більше 200.

Нестися перепілки починають у двомісячному віці, але до року їх продуктивність падає, тому птицю потрібно оновлювати. Вигідно торгувати не тільки кінцевою продукцією, але і молодняком. Крім яєць, маленькі сірі пташки активно виробляють послід, так що кожен кілограм корму сам по собі перетворюється на ефективне добриво або може виступати джерелом біогазу для опалення пташника. Яйця перепілок містять багато корисних речовин, а холестерин у них відсутній. Підвищений вміст вітамінів, мінеральних речовин і незамінних амінокислот при регулярному вживанні яєць приводить до накопичення їх в організмі. Перепелині яйця підсилюють імунітет, нормалізують діяльність шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи. Прийом перепелиних яєць дозволяє знизити частоту випадків ОРЗ у людей, котрі часто хворіють до 5 разів. Перевагою вирощування перепілок є те, що дані птахи не хворіють пташиним грипом, здатні розмножувати та нести яйця в обмежених умовах утримання, гарантуючи своєму господареві високу прибутковість бізнесу.

Перепілки поділяються на м'ясних і яйценосних. Тушка перепела м'ясної породи фараон досягає ваги в 250-300 грамів, у той час як звичайна «несучка» важить всього 100-120 грамів. Зате останні відкладають на рік до 300 яєць, а бройлери - не більше 200. Нестися перепілки починають у двомісячному віці, але до року їх продуктивність падає, тому птицю потрібно оновлювати. Вигідно торгувати не тільки кінцевою продукцією, але і молодняком. Крім яєць, маленькі сірі пташки активно виробляють послід, так що кожен кілограм корму сам по

собі перетворюється на ефективне добриво або може виступати джерелом біогазу для опалення пташника.

Виведення молодняку планується здійснювати, використовуючи штучну інкубацію яєць. Період інкубації перепелиних яєць становить 17 діб (Наявність на фермі інкубатора дасть можливість збільшити поголів'я і, відповідно, оновлювати своє стадо. Рекомендуємо фермерському господарству «Збруч» придбати інкубатори. Агрегат повинен підтримувати необхідну температуру - 37-39 градусів С. Переворот яєць повинен відбуватися автоматично.

Одним з позитивних аспектів розведення перепелів є компактність виробництва. Враховуючи, що у майбутньому планується довести кількість перепелів на фермі до 4500 птахів, необхідно забезпечити наявність приміщення площею 130 кв. м. Для утримання курчат і молодняку буде потрібно додаткове приміщення площею близько 18 кв.м. Для інкубаторів та вивідних камер, для зберігання і приготування кормів потрібно підсобне приміщення площею 22 кв. м.

Отже, загальна площа приміщень перепелиної ферми складатиме:

$$ПЛ_{заг} = ПЛ_{пт} + ПЛ_{м} + ПЛ_{к}, \quad (3.1)$$

де $ПЛ_{заг}$ - загальна площа приміщень перепелиної ферми;

$ПЛ_{пт}$ – площа приміщень для утримання птахів;

$ПЛ_{м}$ – площа приміщень для утримання курчат та молодняку;

$ПЛ_{к}$ – площа приміщень для інкубаторів, а також для зберігання та приготування кормів.

Тоді $ПЛ_{заг} = 130+18+22 = 170$ м. кв.

Здійснюючи вибір будівельного матеріалу для пташника, пропонуємо фермерському господарству «ДАР-АГРО» обрати термоблоки - пінопластові порожнисті блоки, які збираються і заливаються бетоном. Споруди з термоблоків швидко зводяться, добре зберігають тепло і дозволяють заощадити до 40% на

обігріві. Термоблоки з пінополістиролу застосовуються для будівництва будинків та споруд (в якості незнімної опалубки і утеплювача одночасно).

Проведемо розрахунок витрат на придбання термоблоків. Для цього скористаємося формулою:

$$ТБ = Стб \times Qтб, \quad (3.2)$$

ТБ - витрати на придбання термоблоків;

Стб – ціна 1 термоблоку, яка становить 56 грн./шт.;

Qтб – необхідна кількість термоблоків для спорудження пташника та допоміжних приміщень площею 170 м. кв. (1300 шт).

Проведемо необхідні розрахунки:

$$ТБ = 145 \text{ грн.} \times 1300 = 188\,500 \text{ грн.}$$

$$ТБ = 56 \times 1300 = 78400 \text{ грн.}$$

Для зведення стін пташника також необхідно використати інші матеріали, у тому числі на проведення штукатурки стін, вартість яких складатиме 59500 грн. Тоді сумарні матеріалі витрати на зведення стін будівлі пташника:

$$188500 + 59500 = 248000 \text{ грн.}$$

Обчислимо витрати на облаштування покрівлі. Питома вартість виконання комплексу покрівельних робіт разом з матеріалами становить 280 грн. за 1м². Тоді загальні витрати на облаштування покрівлі складатимуть:

$$Вп = Цп \times Пп, \quad (3.3)$$

де Вп - загальні витрати на облаштування покрівлі;

Цп - вартість виконання комплексу покрівельних робіт на 1 м² площі даху (410,4 грн.);

Пп – площа даху (рівна 230 м²).

Звідси випливає, що:

$$Вп = 230 \times 410,4 = 94\,400 \text{ грн.}$$

Також для спорудження фундаменту пташника необхідно використати бетон в кількості 25,8 м³.

Витрати на придбання бетону (БТ) можна обчислити за формулою:

$$БТ = Цб \times Qб, \quad (3.4)$$

де Цб – ціна 1 м³ бетону;

Qб – об'єм бетону.

Так як ціна 1 м³ бетону складає 2000 грн./ м³, а необхідний для побудови пташника об'єм – 25,8 м³, то витрати на придбання бетону становитимуть:

$$Впб = 2000 \times 25,8 = 51600 \text{ грн.}$$

Витрати на інші матеріали при створенні фундаменту пташника – 15100 грн. Тоді загальні матеріальні витрати на будівництво пташника:

$$51600 + 15100 = 66700 \text{ грн.}$$

Витрати на оплату праці працівників, зайнятих на виконанні робіт по будівництву пташника, становитимуть 48 тис. грн. На цих роботах планується задіяти 4 осіб. Термін виконання будівельних робіт – 1 місяць.

Таблиця 3.1 – Розрахунок капітальних витрат на будівництво пташника

Показники	Сума витрат, грн.
1. Витрати на матеріали всього	409100
з них:	
а) будівництво фундаменту	66700
б) стіни пташника	248000
в) покрівля будівлі	94 400
2. Оплата виконання будівельно-монтажних робіт	48000
3. Інші витрати	35000
4. Непередбачувані витрати	40000
Всього витрат	484100

Тоді сумарні витрати на побудову приміщення пташника будуть становити 484100 грн.

При підведенні комунікацій необхідно буде виконати такі види робіт:

- електропостачання: проводка, матеріали, лампи тощо;
- водопостачання, водопідготовка (баки, крани, труби та ін.);
- вентиляція: труби , вентилятори , засувки і т.п.

Вартість робіт по підведенню комунікацій (водо- та електропостачання, вентиляція) приймається у межах 18% від вартості будівлі пташника, а саме:

$$484100 \times 0,18 = 87140 \text{ грн.}$$

Дорослих перепелів зручно утримувати в клітках із зварної металевої сітки. На фермі пропонуємо встановити кліткові батареї, що складаються з шести кліток, обладнаних поїлками і годівницями, а також невеликими бортиками для " уловлювання " яєць. Якщо необхідно забезпечити напування в багатоярусної батареї, то в цьому випадку застосовується наскрізна конструкція, де нікельовані перехідники встановлені з двох сторін. У цьому випадку на всіх ярусах встановлюються наскрізні поїлки, крім самого нижнього, де ставиться поїлка з заглушкою, після чого всі поїлки з'єднуються між собою за схемою "змійовик". Підлога в такій клітці - під нахилом, і як тільки перепілка знесе яйце, воно скочується і впирається в борттик. У такій клітковій батареї можна помістити біля 200 перепелів.

Сума вартості однієї кліткової батареї з шести кліток – 3600 грн. Тоді витрати на встановлення кліток будуть складати:

$$З_{кл} = З_{о.б} \times К_{кл.б}, \quad (3.5)$$

$З_{кл}$ – загальні витрати на придбання та встановлення кліток;

$З_{о.б}$ - вартість однієї кліткової батареї з шести кліток;

$К_{кл.б}$ – кількість кліткових батарей, які необхідно придбати (30 шт)

$$З_{кл} = 3600 \times 30 = 108000 \text{ грн.}$$

Вирощування курчат перепілки пропонуємо здійснювати, попередньо придбавши спеціальну установку - брудер. Дане обладнання укомплектоване зручною бункерною годівницею, яка розроблена спеціально для годування курчат перепілки, починаючи з добового віку. Основна перевага такої годівниці в тому, що для поповнення запасів корму абсолютно не потрібно діставати годівницю з клітки і перевертати її, завдаючи стрес перепелятам. Досить просто відкрити верхній люк брудера і засипати корм в годівницю через верхній отвір. Між бункером і блюдцем для корму є певна відстань, так щоб маленькі курчата мали вільний доступ до корму і при цьому не могли потрапити в отвір між блюдцем і бункером. Це дозволяє зберігати корм в чистому вигляді. Прогнозовані капітальні витрати на організацію вирощування перепелів наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Прогнозовані капітальні витрати на впровадження вирощування перепелів ФГ «ДАР-АГРО»

Вид витрат	Сума, грн.
Будівництво приміщення пташника	484100
Підведення комунікацій (водо- та електропостачання, вентиляція)	87140
Закупівля обладнання для підігріву приміщень	12500
Придбання кліток для перепелів, поїлок, годівниць	108000
Інкубатор малогабаритний	20300
Брудери для вирощування курчат перепілки	14800
Холодильні та морозильні камери для зберігання перепелиної продукції	63000
Інвентар	2300
Всього	792140

Отже, прогнозовані капітальні витрати на вирощування перепелів становитимуть 792140 грн. Проведемо розрахунок витрат на придбання перепілок.

Запланована їх початкова кількість – 1000 шт., а ціна одного птаха (при гуртовій закупівлі) – 53 грн./шт.

Тоді сума цих витрат буде становити 53000 грн. Успіх розведення птиці ФГ «Збруч» залежатиме у великій мірі від двох важливих умов - правильного складу корму і постійної температури. Для утримання перепелів у приміщенні потрібно підтримувати температуру близько 16-22° С протягом усього року, а також відносну вологість 60-70%. Для обігріву доцільно використовувати газові або електричні конвектори вартістю біля 3,5 тис. грн. Перепелам необхідне свіже повітря, але в той же час вони не переносять протягів. На освітлення пташиного будиночка можна особливо не витрачатися - перепели яскравого світла не люблять. Якщо порушити режим утримання перепелів, птах почне хворіти.

Проведемо розрахунок витрат на заробітну плату робітників, які будуть зайняті на птахофермі по вирощуванні перепелів. Для догляду за перепілками та виконання інших видів робіт плануємо залучити 3 працівників. Їх середньомісячна заробітна плата запланована на рівні 8100 грн. Тоді річні витрати на їх заробітну плату будуть складати:

$$ВЗп.р = ВЗпм \times Кр \times 12, \quad (3.6)$$

ВЗп.р – річні витрати на заробітну плату робітників на птахофермі;

ВЗпм – середньомісячна заробітна плата робітника;

Кр – кількість задіяних на пташнику робітників;

$$ВЗп.р = 8100 \times 3 \times 12 = 291600 \text{ грн.}$$

Особливу увагу слід приділяти кормам. Як показують проведені дослідження, на утримання 1 тис. птахів на корми необхідно витратити 14800 грн. на місяць.

Розрахунок запланованої кількості поголів'я перепелів та кількості яєць на перший рік роботи перепелиної ферми показано у табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Прогноз поголів'я перепелів та кількості яєць, отриманих за перший рік роботи перепелиної ферми ФГ «ДАР-АГРО»

Місяць року	Запланована кількість поголів'я перепелів, шт.	Запланована кількість яєць, шт.
1	1000	25000
2	1500	37500
3	2000	50000
4	2500	62500
5	3000	75000
6	3500	87500
7	4000	100000
8	4500	112500
9	4500	112500
10	4500	112500
11	4500	112500
12	4500	112500
Всього	40000	1000000

Враховуючи, що поголів'я птахів буде поступово нарощуватися, річна потреба у кормах буде така:

$$14,8 \times 40000 = 592000 \text{ грн.}$$

Важливим напрямком діяльності фермерського господарства «ДАР-АГРО» по вирощуванню перепелів є налагодження збуту продукції і завоювання своєї частки ринку. У першу чергу необхідно вивчити ринок збуту і налагодити роботу з торговими мережами.

Сума прогнозованих поточних витрат на вирощування перепелів фермерським господарством «ДАР-АГРО» відображена у табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Прогнозовані поточні витрати на вирощування перепелів ФГ «ДАР-АГРО» на 2023 рік

Вид витрат	Сума, грн.
1. Придбання перепілок	53000,0
2. Корми	592000
3. Витрати на освітлення та обігрів приміщень	31230,0
4. Оплата праці робітників	291600
5. Нарахування на заробітну плату	64152
6. Ветеринарне обслуговування	5800,0
7. Тара для пакування продукції	14000,0
8. Амортизація	82262,7
9. Збутові витрати	31000,0
Всього	1165044,7

Отже, всього поточні витрати фермерського господарства «ДАР-АГРО» на 2023 рік на вирощування перепелів складатимуть 1165044,7 грн.

Щоб забезпечити збут у великі торговельні мережі, потрібно забезпечити належну якість своєї продукції. Пропонуємо перепелині яйця продавати у магазинах, супермаркетах. Ще м'ясо перепелів поставляють постійно в ресторани. Також можна спробувати налагодити збут в дитячі будинки, турбази, санаторії, будинки відпочинку. Адже яйця перепелів мають лікувальні і дієтичні властивості. Як правило, людина, що почала вживати перепелині яйця, відзначає позитивний результат і приводить своїх знайомих, родичів і друзів, а ті в свою чергу - своїх. Проведемо розрахунок прогнозованого доходу від продажу яєць (ціна 2,40 коп.):

$$1000000 \times 2,4 = 2400000 \text{ грн.}$$

Дохід від продажу м'яса при прогнозованій його кількості на рік в обсязі 300 кг та ціні 230 грн/кг: $230 \times 300 = 69000$ грн.

Загальна величина прогнозованого доходу фермерського господарства «Збруч»: $2400000 + 69000 = 2469\ 000$ грн.

Очікувані фінансово-економічні результати підприємства від виробництва та реалізації перепелиної продукції на 2023 рік наведені у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Очікувані фінансово-економічні результати фермерського господарства «ДАР-АГРО» на 2023 р. від впровадження виробництва перепелиної продукції, тис. грн.

Показники	Сума, тис. грн.
Виручка від реалізації продукції	2469 000
Капітальні витрати	792140,0
Поточні витрати на виготовлення продукції	1165044,7
Всього витрат	1957184,7
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	511815,3
Податок на прибуток від звичайної діяльності	92126,8
Чистий прибуток	412688,5

Отже, з таблиці 3.5 робимо висновок, що чистий прибуток фермерського господарства «ДАР-АГРО» на 2023 рік від впровадження виробництва перепелиної продукції становитиме 412688,5 тис. грн.

3.2 Заходи щодо диверсифікації діяльності шляхом впровадження виробництва хлібобулочних виробів

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» здійснює виробництво сільськогосподарської продукції та надання послуг в аграрній сфері. Пропонуємо йому здійснити закупівлю необхідного хлібопекарського обладнання і здійснювати також виробництво та реалізацію хлібопекарської продукції.

Кожен з цих етапів технологічного процесу включає низку операцій, що забезпечують виготовлення виробів.

Для налагодження ритмічного виробництва є необхідними запаси сировини. На складі фермерського господарства потрібно зберігати запас, що

повинен бути розрахований на 7-10 днів роботи хлібопекарського виробництва. Зберігання борошна здійснюється у ємкостях чи мішках. Перед початком подачі на виробництво окремі партії при необхідності можуть піддаватися змішуванню задля покращання хлібопекарських властивостей, а також борошно просіюють за допомогою сит для проведення відокремлення наявних сторонніх домішок. Після цього запаси борошна пропускають через спеціальний пристрій, щоб здійснити з нього видалення металоманітних домішок.

Також для виробництва хлібопекарської продукції необхідно мати запаси солі. Її зберігають насипом в окремому приміщенні або у мішках. Перед початком використання необхідно розчинити сіль в солерозчиннику у воді. Сіль також може зберігатися у виді насиченого розчину. Цей розчин піддається фільтруванню, відстоюванню і потім подається на виробництво.

У холодильнику для потреб виробництва проводять зберігання пресованих дріжджів. Перед початком використання дріжджі піддаються подрібненню. Потім у спеціальній дріжджемішалці здійснюється підготовка суспензії дріжджів в теплій воді. Цю суспензію використовують у процесі приготування тіста.

Для виготовлення продукції також необхідна вода. При чому збереження холодної та гарячої води здійснюється у спеціальних баках. Перед початком приготування тіста проходить змішування гарячої та холодної води у певній пропорції та доведення суміші до необхідної температури. Зберігання цукру здійснюється у мішках. У процесі його підготовки до виробництва проводять розчинення цукру у воді, а також фільтрацію. Збереження твердих жирів здійснюють у ящиках чи бочках, а рідких — у спеціальних ємкостях. Перед початком використання здійснюють розтоплення твердих жирів та їх проціджування через сита, що мають певний розмір. Також проціджують олії та рідкі жири.

Отримання необхідних хлібопекарських якостей, яким повинне володіти тісто, досягається певними пропорціями, що встановлюються залежно від асортименту продукції для різних партій борошна у певних пропорціях. Для

забезпечування цього процесу здійснюється подача борошна у борошнозамішувачі. У місткостях борошнозамішувачів борошно проходить через борошнопросівачі, а також спеціальну магнітну полосу і потім поступає в автомукомір. З автомукоміру самоплином борошно поступає для замісу в діжку. Для процесу вимірювання необхідної кількості води встановленої температури застосовуються автоводоміри. При цьому цукор та сіль попередньо розчиняють у спеціальних соле-цукро розчинах. Маргарин, вершкове масло та жир у бачку із паровою чи водяною сорочкою попередньо розтоплюють.

Підготовка тіста здійснюється у відділенні, що складається із відділення закваски та дріжджового відділення. Підготовка пшеничного тіста проходить у дві стадії, а саме підготовка опари і тіста. Опара складається із 45 частин борошна, 20-25 частин рідких дріжджів або 0,7-1 частин пресованих дріжджів, 60-80 частин води. Після процесу бродіння, яке триває три-чотири години, до опари додають воду, сіль, борошно та інші допоміжні продукти, після чого замішують тісто, що бродить від однієї до півтора години. У процесі бродіння здійснюють обминання тіста задля покращення його властивостей, а також забезпечення рівномірної пористості хліба.

У процесі приготування тіста велике значення відіграє механізація процесу, що викликано важкою працею щодо переміщення підкатних діжок та інших великогабаритних місткостей.

Потім здійснюється надходження тіста з діжки через приймальний бункер у ділильну машину. Після ділильної машини пшеничне тісто округлюють, йому надають форму кулі. Потім проходить надходження шматків тіста у конвеєрну шафу, де здійснюється попереднє вистоювання до 5 хвилин задля досягнення рівномірного розподілу внутрішніх напружень, що є у шматках тіста. Згодом тісто надходить у закаточні машини, за допомогою яких йому надають форму.

Для остаточного вистоювання тістових заготовок використовують закриті конвеєрні шафи чи пересувні етажерки, що розташовані у камерах остаточного вистоювання. Час, протягом якого проходить вистоювання тіста - 30-100 хвилин, температура, що забезпечується при цьому - 40-45 град. С, а відносна вологість

повітря біля 75-80%.

Важливим є досягнення високої якості хлібобулочних виробів, що регламентується спеціальною нормативно-технічною документацією, що описує вимоги до цих виробів. Показники якості закладаються у відповідних стандартах чи технічних умовах, вони мають обов'язково бути виконаними.

Оцінка хліба здійснюється за визначеними органолептичними ознаками. До них, зокрема, відносяться: зовнішній вигляд, смак, запах, забарвлення верхньої скоринки, правильність форми, стан м'якушки, розпущеність, а також за дотриманням фізико-хімічних показників, таких як вологість, пористість, кислотність. При цьому також здійснюється перевірка вміст жиру, цукру, якщо це передбачено рецептурою.

Потрібно при випічці хліба фермерським господарством «ДАР-АГРО» досягати правильної форми виробів. Скоринка має бути без підривів та великих тріщин. Забарвлення скоринки може бути золотисто-жовтим або темно-коричневим, залежно від виду виробів. Потрібно також, щоб м'якушка хліба була гарно пропечена, не крихка, еластична, рівномірно розпушена.

Для кожного виду виробів є характерними смак та запах. При цьому вони не повинні бути надто кислі, солоні, мати гіркий присмак. Це у значній мірі залежить від сорту борошна, що був використаний для виробництва хліба, а також рецептури, яка передбачає певний вміст цукру, жиру, солі, технології приготування виробів. Для надання хлібу солоного смаку використовується кухонна сіль, причому із хлібом людина з'їдає до 5 г солі на добу. Кислий смак зумовлений наявністю кислот, які накопичуються у тісті під час процесу бродіння. Для надання солодкого смаку продукція має містити: солодкі екстракти, цукор, а також заварку та патоку оцукрену борошняну. Це складники внесені під час замішування тіста. Повнота смаку й запаху зумовлені впливом спиртів, летких органічних кислот, ефірів, а також композицією інших сполук, які утворюються під час проходження процесу бродіння тіста й випікання хліба.

Важливою споживчою якістю хліба виступає його свіжість. Проведення певних змін щодо якості хліба в процесі його зберігання виникають у зв'язку із

старінням його високо-полімерних сполук, а саме крохмалю і білків. Більшість фахівців у галузі хлібопекарської промисловості дотримуються тої думки, що клейстеризований крохмаль, утворений під час випікання, під час процесу зберігання хліба знов повертається у кристалічний стан. Відбувається стискання зерна крохмалю, при цьому вони зменшуються в об'ємі. Це супроводжується ущільненням структури білкових речовин та частковим випаровуванням води, яка при цьому вивільняється. Унаслідок цих процесів спостерігається підвищення крихкості хліба, його м'якушка жорсткішається, відбувається зміни смаку та аромату.

З метою впровадження виробництва хлібобулочних виробів фермерському господарству необхідно здійснити закупівлю такого основного технологічного обладнання і устаткування (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Розрахунок витрат на придбання комплексу обладнання для випічки хліба фермерським господарством «ДАР-АГРО»

Вид обладнання	Ціна за одиницю, грн.	Кількість, од.	Вартість, грн.
1. Електрична ротаційна піч	342 000,0	1	342 000,0
2. Камера ферментації тіста	80 040,0	1	80 040,0
3. Просіювач борошна вібраційний	46 900,0	1	46 900,0
4. Тістомісильна машина	37 000,00	1	37 000,00
5. Діжа відкатна	6500,00	1	6500,00
6. Стіл виробничий	8 624,00	1	8 624,00
7. Стіл-мийка	7 979,00	1	7 979,00
8. Деко алюмінієве перфороване	276,50	24	6 636,00
Всього	-	-	535 679,00

З табл. 3.6 робимо висновок, що загальні витрати на придбання комплексу обладнання для випічки хліба (виробництва ПП «ГАЛПАСТ») складатимуть

535,6 тис. грн.

Час, протягом якого відбувається черствіння хліба, залежить від того виду, до якого відноситься даний хліб, сорту борошна, що використовується для виробництва хліба, маси виробів, рецептури, умов, при яких здійснюється зберігання та ін. Залежно від впливу вище перелічених чинників встановлюються терміни реалізації хлібобулочних виробів. Для пшеничного хліба вони становлять не більше 24 год; для житнього і житньо-пшеничного хліба - не більше 36 год; для дрібноштучних виробів вони складають не більше 16 год. Коли цей термін зберігання закінчується, хліб вважається черствим. Тому він не підлягає подальшій реалізації через торгову мережу.

Очікувані фінансово-економічні результати підприємства від впровадження виробництва та реалізації хлібобулочних виробів наведені у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Очікувані фінансово-економічні результати підприємства від впровадження виробництва та реалізації хлібулочних виробів, тис. грн.

Показники	Роки				
	2023	2024	2025	2026	2027
Дохід від реалізації продукції	730,0	730,0	730,0	730,0	730,0
ПДВ	146,0	146,0	146,0	146,0	146,0
Чистий дохід від реалізації продукції	584,0	584,0	584,0	584,0	584,0
Повна собівартість продукції	466,5	466,5	466,5	466,5	466,5
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	117,5	117,5	117,5	117,5	117,5
Податок на прибуток від звичайної діяльності	21,2	21,2	21,2	21,2	21,2
Чистий прибуток	96,3	96,3	96,3	96,3	96,3

Проведемо обчислення величини грошового потоку, враховуючи, що термін реалізації проекту становитиме 5 років. Річна амортизація складатиме

46,5 тис. грн. Розрахунок дисконтованих грошових потоків від реалізації проекту наведено у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Розрахунок дисконтованих грошових потоків від впровадження виробництва і реалізації хлібобулочних виробів, тис. грн.

Рік	Чистий прибуток, тис. грн.	Амортизація, тис. грн.	Грошовий потік, тис. грн.	Дисконтований грошовий потік (при R=20%), тис. грн.
t	$ЧП_t$	A_t	$ГП_t = ЧП_t + A_t$	$ГП_t / (1+R)^t$
1	96,3	117,5	213,8	178,2
2	96,3	117,5	213,8	148,5
3	96,3	117,5	213,8	123,7
4	96,3	117,5	213,8	103,1
5	96,3	117,5	213,8	85,9

З даних цієї таблиці робимо висновок, що теперішня вартість майбутніх грошових потоків складає 639,4 тис. грн.

Проведемо розрахунок чистої теперішньої вартості проекту впровадження виробництва та реалізації хлібобулочних виробів:

$$NPV = 639,4 - 535,7 = 103,7 \text{ тис. грн.}$$

Оскільки $NPV > 0$, то проект може бути прийнятим.

Для детальнішої оцінки ефективності капітальних вкладень розрахуємо індекс прибутковості:

$$PI = 639,4 / 535,7 = 1,19.$$

Оскільки $PI > 1$, то проект приймаємо.

Дисконтний період окупності - це термін, за який відшкодуються початкові інвестиції.

За три роки експлуатації обладнання підприємство поверне таку суму початково вкладених інвестицій:

$$178,2 + 148,5 + 123,7 = 450,4 \text{ тис. грн.}$$

Протягом четвертого року залишиться окупити ще таку суму інвестованих коштів:

$$535,7 - 450,4 = 85,3 \text{ тис. грн.}$$

Оскільки у четвертому році згідно прогнозів підприємство отримає дисконтний грошовий потік в сумі 103,1 тис. грн., то для повної окупності інвестицій знадобиться наступна частина року:

$$85,3 / 123,7 = 0,69 \text{ року або 8 місяців.}$$

Отже, початкові інвестиції будуть відшкодовані за 3 роки і 8 місяців.

Результати проведених розрахунків зведемо в таблицю 3.9.

Таблиця 3.9 – Показники віддачі капітальних вкладень проекту виробництва хлібобулочних виробів фермерського господарства «ДАР- АГРО»

№ п/п	Показник	Одиниця виміру	Показник
1	Сума капітальних витрат на придбання обладнання	тис. грн.	186,0
2	Термін реалізації проекту	роки	5
3	Чиста теперішня вартість проекту	тис. грн.	103,7
4	Індекс прибутковості	-	1,19
5	Дисконтований період окупності	роки	3,7

Як бачимо з вище наведених результатів проведеного аналізу показників ефективності впровадження даного проекту (чиста теперішня вартість, індекс прибутковості та дисконтний період окупності), проект впровадження виробництва та продажу хлібобулочних виробів доцільно реалізувати.

РОЗДІЛ 4

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

4.1 Поведінкові реакції населення під час надзвичайних ситуацій

Для запобігання виникненню пожеж кожний громадянин зобов'язаний суворо дотримувати встановлених правил щодо їх попередження у житлових будинках, на підприємствах, у лісах, на торф'яниках, у полі та в інших місцях.

На об'єктах народного господарства, з урахуванням виробничих умов, встановлюється протипожежний режим і розробляються інструкції як для всього об'єкта, так і для окремих цехів, діляниць, бригад. В інструкціях наводяться норми зберігання різних матеріалів, зазначаються місця, де не можна курити і влаштовувати відкрите полум'я, описується порядок дій у разі виникнення пожежі.

У навчальних закладах, дитячих, лікувальних і культурних установах особлива увага приділяється питанням евакуації людей на випадок пожежі.

Ефективним засобом гасіння загорянь є вогнегасник. Потрібно знати, що для гасіння вогню не завжди можна користуватися водою. Не можна направляти водяний струмінь на електропровід, що горить, або на електрообладнання, бо людину може вразити струм, оскільки вода є провідником. Перш ніж гасити, слід зняти напругу; можна застосовувати вуглекислотні та порошкові вогнегасники. Горючу суміш і запалювальні речовини гасять піском, хімічною або повітряно-механічною піною, спеціальними порошковими сумішами.

У задимлене приміщення слід заходити обов'язково удвох, йти, тримаючись за стіни, щоб не втратити орієнтир. Працювати в ізольованих або фільтрувальних протигазах, але з гопкалітовим патроном. Двері в палаюче приміщення відкривати обережно і користуватися ними як прикриттям. Людей із задимленого, палаючого приміщення вивести назовні, попередньо накинувши їм на голову вологу тканину або одяг. Якщо вихід відрізано вогнем, людей

евакуують через вікна, балкони, застосовуючи ручні, механічні, стаціонарні драбинки і різні автопідйомники. Використовують також рятувальні мотузки.

Більшість лісових, торф'яних і польових пожеж виникають поблизу населених пунктів і доріг через необережне поводження з вогнем, від непогашених вогнищ чи іскор, що вилітають із вихлопних труб автомобілів, тракторів.

Особливо легко загоряються хвойні ліси, сухі торф'яники, дозрілі хліба, суха трава. Тому не можна розводити вогнища у лісах, особливо хвойних, на торф'яниках, у заростях очерету, поблизу посівів зернових. Не дозволяється курити у лісі (можна на спеціально обладнаних майданчиках), біля валків скошеного хліба, під час роботи на комбайнах, тракторах, підбирачах, автомобілях. Усі машини повинні бути обладнані іскрогасниками.

Про загрозу повені (затоплення) населення оповіщається завчасно. У період повеней радіотрансляційна мережа у квартирах повинна діяти цілодобово. З місць, яким загрожує повінь, населення евакуюється. Підсилюють кріплення окремих конструкцій, механізмів і обладнання. Коли вода почала підніматися, людей і матеріальні цінності, як правило, вивозять автотранспортом, худобу переганяють. Перш ніж покинути будинки, переносять на верхні поверхи або горища все, що може зіпсувати вода, вимикають світло і газ. Захопивши із собою документи, найнеобхідніші речі, невеликий запас продуктів і води, прибувають на місце збору.

В разі необхідності евакуацію продовжують на ботах, баржах, катерах, човнах, інших плавальних засобах. Під час посадки людей човен або інший засіб повинен бути закріплений. Входити в човен слід по одному, ступаючи на середину настилу. Розсаджуватись - за вказівкою старшого. Під час руху не можна мінятися місцями, сідати на борт човна. Переправа людей по воді без плавальних засобів дозволяється тільки там, де є визначений брід глибиною не більше 1 м. Потрапивши у воду, треба відразу ж пливти до найближчого незатопленого місця. Слід бути дуже уважним, щоб не вдаритись об предмети, які можуть бути під водою або плавати поряд. У залитому водою чагарнику,

густій високій траві не варто робити різких рухів, бо можна заплутатись - краще пливати на спині. Якщо ногу судомить, треба випрямити її і за великий палець потягнути на себе.

Врятованих треба перевдягнути в сухий, теплий одяг, дати заспокійливі засоби. Якщо людина не дихає, їй роблять штучне дихання.

Правила поведінки і дії під час землетрусу. Виведення населення у безпечні місця проводиться організовано, з урахуванням обстановки. Із службових приміщень і житлових будинків треба виходити швидко, не заважаючи іншим. Якщо сильні підземні поштовхи застали на вулиці, слід якнайдалі відійти від будинків. Не можна залишатися поблизу об'єктів, що мають легкозаймисті і сильнотокуючі отруйні речовини, на мостах і шляхопроводах. Не можна триматися за високі стовпи і паркани, ховатись на нижніх поверхах і в підвальних приміщеннях будинків.

Усі транспортні засоби зупиняються, пасажери залишають їх і відходять на безпечну відстань. Особливу організованість слід проявити, виходячи з вокзалів, театрів, магазинів; необхідно точно виконувати розпорядження адміністрації.

Дії під час аварії. У разі виникнення виробничої аварії начальник цивільної оборони об'єкта терміново організовує оповіщення керівництва і всіх працівників підприємства про небезпеку. Якщо трапилося витікання СДОР, то оповіщається також населення, яке мешкає поблизу об'єкта і в напрямі можливого поширення отруйних газів. Населення повинно слухати повідомлення штабу ЦО і діяти за його вказівкою. Організовується розвідка, яка встановлює місце аварії, вид СДОР, ступінь зараження території та повітря, стан людей у зоні зараження, кордони зон забруднення, напрям і швидкість вітру в приземному шарі, напрям поширення зараженого повітря. Уражених після надання їм допомоги доставляють у незаражений район, а в разі необхідності - до лікувального закладу.

Правила поведінки та дії у зоні бактеріологічного зараження

У зоні бактеріологічного зараження запроваджують спеціальний режим - карантин або обсервацію.

Карантин - суворий режим ізоляції певної групи населення з метою запобігання розповсюдженню інфекційних захворювань. У зоні карантину не дозволяється виходити зі своїх житлових приміщень. Продукти харчування і предмети першої необхідності доставляються додому. Вихід (виїзд) з районів, у яких оголошено карантин, забороняється.

Обсервація - медичне спостереження за певною групою населення. В зоні обсервації медична служба цивільної оборони виявляє захворювання, проводить профілактичні заходи, робить спеціальні щеплення. Обмежується спілкування між людьми. Навчальні та культурно-освітні заклади можуть продовжувати свою роботу, але за умови суворого виконання встановлених правил.

Правила поведінки і дії в зоні радіоактивного забруднення (зараження)

Радіоактивне зараження може виявитися місцевість не тільки після ядерного вибуху, а й внаслідок аварії на атомній електростанції, на інших об'єктах, що виробляють або використовують розщеплені матеріали.

Характерна особливість радіоактивного зараження місцевості після ядерного вибуху - швидкий спад рівнів радіації через безперервний розпад радіоактивних речовин. Так, через 7 год. після вибуху рівень радіації на місцевості зменшується у 10 разів, через добу - приблизно у 40 разів, через 49 годин - у 100 разів. Найдужче спадають рівні радіації у першу добу, яка становить найбільшу небезпеку для людей.

У тих населених пунктах і районах, де виявлено радіоактивне зараження, усі мешканці повинні надягнути респіратори, протипилові тканинні маски, ватно-марлеві пов'язки або протигази, взяти документи, запас їжі і води, медикаменти, предмети першої необхідності й піти до захисної споруди. (Цього не було зроблено у Прип'яті, Чорнобилі та в навколишніх населених пунктах після аварії на ЧАЕС у 1986 р.) Якщо обставини змусили когось сховатись у квартирі або виробничому приміщенні, потрібно, не гаючи часу, зачинити вікна і двері, завісити їх цупкою тканиною, затулити всі щілини.

4.2 Вплив кольору на покращення умов праці та підвищення продуктивності виробництва

Окремі кольори, їх відтінки і поєднання використовуються як додатковий фактор поліпшення освітленості приміщень, для створення необхідного контрасту в полі зору працівника між предметом і фоном, зниження монотонності роботи і втоми, забезпечення психологічного комфорту, підвищення працездатності і продуктивності праці.

Психологічно кольори сприймають як теплі і холодні. Теплі кольори (червоний, оранжевий, жовтий) викликають психологічне відчуття тепла, стимулюють діяльність нервової системи, зосередження уваги та короткотривале підвищення продуктивності праці. Холодні кольори (синій, блакитний, зелений) викликають психологічне відчуття холоду, заспокоюють, полегшують напруження очей, сприяють зосередженню уваги.

Вибір колірної оформлення виробничих приміщень залежить від багатьох факторів — м'язових і нервових навантажень, температурного режиму, розмірів та орієнтації приміщення, монотонності роботи. Так, на роботах, які вимагають великих фізичних і нервових навантажень, а також у цехах з високою температурою повітря доцільно використовувати світлі тони голубого, зеленого та інших спокійних холодних кольорів невеликої насиченості. Якщо робота вимагає лише періодичних значних розумових і фізичних навантажень, то вона легше виконується у приміщеннях, пофарбованих у теплі кольори, які підвищують активність організму. Виконання монотонних робіт більш ефективно, якщо приміщення пофарбувати у яскраві кольори, які привертають увагу працівників і розширюють поле коркової активності.

Для раціонального колірної оформлення виробничих приміщень розроблені відповідні стандарти і документи, в яких містяться рекомендовані поєднання основних та допоміжних кольорів, коефіцієнти відображення світла тощо.

ВИСНОВКИ

Фермерське господарство «ДАР-АГРО» - це молоде фермерське господарство, що недавно розпочало свою діяльність у сфері аграрного виробництва. Головною метою діяльності ФГ «ДАР-АГРО» є отримання прибутку шляхом виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, реалізації та здійснення інших видів діяльності.

Загальна сума прямих витрат, здійснених ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році, становить 259530 грн. Найбільша сума вартості основних фондів, що використовуються підприємством, припадає на трактор – 115,7 тис. грн. та культиватор – 94,2 тис. грн. Також у розпорядженні підприємства перебувають такі види сільськогосподарської техніки як: сівалка зернова, плуг трьохкорпусний та катки.

Важлива роль у процесі діяльності господарства, належить ефективному здійсненню витрат. Прямі матеріальні витрати господарства загалом складають 232720 грн., або 89,7% усіх його виробничих витрат. Прямі витрати на оплату праці включають основну та додаткову зарплату працівників; а до інших прямих витрат відносять відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизацію необоротних активів та деякі інші витрати.

Структура вартості матеріальних витрат відображає, що вартість насіння та посадкового матеріалу становить 42,59% від загальних матеріальних витрат. Якісний насінневий матеріал дає змогу без додаткових енергозатрат і на цій основі підвищити урожайність культури, якість одержуваної продукції, поліпшити екологічний стан поля. Друге місце у структурі матеріальних витрат ФГ «ДАР-АГРО» у 2021 році припадає на пальні і мастильні матеріали – 30,9%, третє – на 16,2%. Частка інших матеріальних витрат дорівнює у структурі 10,4%.

Слід відмітити, що у сьогоденних умовах дуже гострою проблемою діяльності фермерського господарства є забезпечення його постачання паливно-

мастильними матеріалами та рівня цін на них, що впливає на можливість проведення сільськогосподарських робіт ФГ «ДАР-АГРО».

Перспективним напрямом вдосконалення операційної діяльності ФГ «ДАР-АГРО» є розвиток галузі птахівництва, на якому на даний час досліджуване підприємство поки що не спеціалізується. Вносимо пропозицію щодо вирощування перепелів у фермерському господарстві «ДАР-АГРО». Дієтичні і навіть лікувальні властивості перепелиних яєць добре відомі. Чистий прибуток фермерського господарства на 2023 рік від впровадження виробництва перепелиної продукції становитиме 412688,5 тис. грн., отже, пропозиція заслуговує на практичне впровадження.

Фермерське господарство «Галичина АГРО» здійснює виробництво сільськогосподарської продукції та надання послуг в аграрній сфері. Пропонуємо здійснити закупівлю необхідного хлібопекарського обладнання і здійснювати також виробництво та реалізацію хлібопекарської продукції. Аналіз показників ефективності впровадження даного проекту (чиста теперішня вартість, індекс прибутковості та дисконтний період окупності) показав, що проект впровадження виробництва та продажу хлібобулочних виробів доцільно реалізувати.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Полятикiна Л.І. Диверсифiкацiя виробництва як економічний інструмент підвищення рівня розвитку підприємств малого бізнесу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 17. 2017. с. 415-419. URL :<http://global-national.in.ua/archive/17-2017/88.pdf>
2. Панін А. С., Бояринова К. О. Економічна диверсифікація як основа розвитку підприємства. URL : <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/88>
3. Що таке диверсифікація: огляд поняття простими словами. URL : <https://biznescat.com/informatsiia/80-diversifikatsiya.html>
4. Брінь П.В., Переходова Л.О. Диверсифікація господарської діяльності підприємств. *Вісник НТО "ХІІІ"*. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2013. 69 (1042). С.172— 175.
5. Цогла О.О. Формування конкурентних переваг підприємства шляхом диверсифікації його діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 4. С.109—115.
6. Варіанти і критерії диверсифікації. URL : <https://buklib.net/books/25497/>
7. Теряева Е. Диверсификация: что это такое и для чего она нужна. Calltouch: вебсайт. URL: <https://blog.calltouch.ru/chto-takoe-diversifikatsiya>
8. Корінько М.Д. Диверсифікація як стратегія розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5. С. 12—17.
9. Вовк І. Класифікація ресурсів підприємства. Сучасні підходи. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. Вип. 1 (4). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vippsp.pdf>
10. Доценко Г.О. Диверсифікація як один з основних шляхів підвищення адаптаційних можливостей підприємств (теоретичні аспекти). Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку: монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка, Г.О. Доценко. Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. С. 180—200.

11. Пересадько Г.О. Управління стратегіями диверсифікації промислових підприємств. Автор. дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. — Суми, 2008.

12. Пересадько Г. О. Формування критеріальної бази управління вибором стратегій диверсифікації. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія "Економіка та менеджмент". 2005. № 6- 7 (18—19). С. 34—43.

13. Куденко Н. В. Стратегічний маркетинг: Навч. по сібник. К.: КНЕУ, 2005. —152 с.

14. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління підприємством: Навч. посібник. Київ, 2004. 400 с.

15. Авраменко Ю. О. Фактори конкурентоспроможності фермерських господарств. *Економіка АПК*. 2017. №1. С. 97–102.

16. Пилипенко Н.М. Конкурентоспроможність: концептуальні основи формування. *Вісник СНАУ. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2006. Випуск 5–6 (22–23). С. 52–58.

17. Малік М. Й. Актуальні питання диверсифікації виробництва в аграрній сфері. *Ефективна економіка*. 2012. №12.

18. Макаренко М. В. Технологія управління міжнародною конкурентоспроможністю. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. №4. С. 114.

19. Магас М.А., Рязанов М. Р. Вплив умов праці на продуктивність працівників в сучасних офісах. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8456/8455>

20. Економіка та організація виробництва: самостійна та індивідуальна робота студентів. «Навчальний посібник». Уклад. І. В. Причепи, Л. П. Руда. Вінниця : ВНТУ, 2017. 186 с.

22. Зінчук Т. О. Диверсифікація бізнесу на сільських територіях: досвід країн світу. *Економіка АПК*. 2018. №4. С. 23.

23. Ткачук В.І. Диверсифікація діяльності аграрних підприємств: теорія, методологія, практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук :

спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Львів, 2012. 39 с

24. Чумак Р. М. Диверсифікація як важлива умова сталого функціонування сільськогосподарських підприємств та розвитку сільських територій . *Економіка та управління підприємствами*. 2012. №9. С. 41.

ДОДАТКИ